

UN DIPLOMAT DE TRANZIȚIE. GRIGORE C. MOISIL, AMBASADOR LA ANKARA (1946-1948)

Metin Omer*

Abstract: At the end of the Second World War, in search of a favorable image on international level, the Romanian Government appointed four renowned intellectuals as heads of mission in the capitals who had priority in Romania's foreign policy: Simion Stoilov in Paris, Mihai Ralea in Washington, Tudor Vianu in Belgrade, Iorgu Iordan in Moscow and Grigore C. Moisil in Ankara. In the case of all of them it was the only experience as an ambassador.

In this work, Grigore C. Moisil's mandate as ambassador to the Republic of Turkey is analyzed. The analysis has three main objectives. Firstly, the goals of his mandate as ambassador are analyzed. Secondly, his position regarding the Romanian diplomats in Turkey that refused to accept the authority of the communist Government in Bucharest is examined. Finally, the effects of the different orientations of Romania and Turkey in the new post-war configuration and the way in which this reality influenced the position and behavior of the Romanian diplomat are explained.

The article is based on unpublished archival documents, documents from Grigore C. Moisil's personal archive kept at the Romanian Academy Library and his partially published correspondence.

Keywords: Grigore C. Moisil, Romania, Turkey, Istanbul, Ankara.

Într-o lucrare cu caracter biografic despre Grigore C. Moisil publicată de soția acestuia, Viorica Moisil, renumitul matematician român este prezentat ca „un om ca oricare altul”¹. Sigur că afirmația se referă la calitatea umană, impresia pe care a lăsat-o celor din jur, spiritul vesel și hazul care a dus la apariția unor anecdote denumite „moisilisme”². Altfel, matematicianul Grigore C. Moisil nu a fost deloc ca toți ceilalți. Considerat fondator al informaticii românești, realizările sale au contribuit la alegerea sa ca membru al Academiei Române în 1948. Pentru familia din care făcea parte asta era, totuși, o normalitate. La sfârșitul anilor '50,

* Cercetător Științific III, dr., Universitatea „Ovidius” din Constanța; e-mail: metin.omer@365.univ-ovidius.ro; <https://orcid.org/0000-0003-3898-6920>

¹ Viorica Moisil, *Un om ca oricare altul*, București, Edit. Albatros, 1979. Această lucrare a fost republicată în 2002: Idem, *A fost odată ... Grigore Moisil*, București, Edit. Curtea Veche, 2002; O parte a corespondenței lui Grigore C. Moisil a fost publicată în Idem, *O familie ca oricare alta*, f.l., Cartea Românească, 1989.

² Impresia pe care a lăsat-o Grigore C. Moisil celor din jur reiese și din reportajul Ancăi Vancu, *Grigore Moisil, profesorul care, pe lângă matematică, era pasionat și de matematică*, „Weekend Adevărul”, 2 august 2014, <https://adevarul.ro/stiri-interne/educatie/grigore-moisil-profesorul-care-pe-langa-1554700.html> (accesat la 29 ianuarie 2023).

deoarece numărul de academicieni din familia Moisil era atât de mare, aceștia fuseseră porecliți „clanul Moisililor”³. Conexiunile familiei nu erau puternice doar în mediul academic. Mai mulți membri ai familiei lucrau în diverse ministere, iar cumnata lui Grigore C. Moisil, Lena Constante, a făcut parte din cercul lui Lucrețiu Pătrășcanu.

Există lucrări despre contribuția sa la domeniul matematicii și câteva lucrări biografice scrise de Viorica Moisil, cu precădere cărți în care i-au fost publicate scrisori sau alte documente care i-au aparținut. Perioada din viața sa în care a fost ambasador al României în Turcia, între anii 1946-1948, este însă mai puțin cunoscută. Această lacună se poate datora faptului că personalitatea sa a fost asociată cu matematica, domeniu în care, de altfel, s-a consacrat. Mai degrabă, însă, motivul are legătură cu dificultățile pe care le-a întâmpinat în mandatul său de ambasador. Lucrarea de față își propune să prezinte activitatea diplomatică a lui Grigore C. Moisil pe baza documentelor de arhivă, a corespondenței sale publicate și a presei turcești.

Un matematician transformat în ambasador

La 9 februarie 1946, ministrul Turciei la București, Şefkati İstiniyeli⁴, îl anunța pe Numan Menemencioğlu, ministrul de Externe al Ankarăi, că Guvernul român dorește ridicarea din nou a reprezentanțelor diplomatice la rang de ambasadă, la fel cum fusese în 1940⁵. Era un semnal că odată cu încheierea războiului, autoritățile de la București își doresc reluarea relațiilor excelente avute cu Turcia în perioada interbelică. Guvernul Groza, confruntându-se cu probleme politice și economice ca urmare a configurației geopolitice de după război, depunea eforturi pentru găsirea de parteneri externi pentru a se legitima și a dezvolta parteneriate care să contribuie la reconstrucția țării. Astfel, patru intelectuali

³ Viorica Moisil, *Un om ca oricare altul*, p. 13.

⁴ Acesta fusese ridicat la rangul de ministru al Turciei la București prin decizia Guvernului Republicii Turcia condus de președintele İsmet İnönü din 6 decembrie 1944. Anterior fusese ministru consilier la aceeași ambasadă. Vezi „Resmi Gazete”, nr. 5884, 20 decembrie 1944, p. 8058.

⁵ Între 1939-1940, cele două reprezentanțe diplomatice au fost ridicate la rang de ambasadă prin numirea lui Vasile Stoica, ambasador extraordinar și plenipotențiar al României la Ankara (15 martie 1939-20 iunie 1940); vezi Arhivele Ministerului Afacerilor Externe [infra: A.M.A.E.], fond Constantinopol, vol. 22], și a lui Hamdullah Suphi Tanrıöver ambasador extraordinar și plenipotențiar al Turciei la București (Tanrıöver fusese numit ministru al Turciei la București la 12 iunie 1931, a rămas la București cu titlul de ambasador în perioada 1939-1940, continuând apoi să reprezinte Ankara în România cu titlul de ministru până la 4 decembrie 1944; vezi Metin Omer, *Agenda politică a unui intelectual din Turcia kemalistă: Hamdullah Suphi Tanrıöver, turcismul și gâgăuzii*, în vol. *Intelectualii politici și politica intelectualilor*, Daniel Citirigă, Georgiana Țăranu, Adrian-Alexandru Herța (coord.), Târgoviște, Edit. Cetatea de Scaun, 2016, p. 345-362; <http://bukres.be.mfa.gov.tr/Mission/MissionChiefHistory> (accesat la 5 februarie 2019). T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Ankara [infra: B.C.A.], 030-0-010-000-000-131-940-30 (Başbakanlık Muamelât Genel Müdürlüğü Evrakı Kataloğu).

români renumiți au fost numiți șefi de misiune în capitale care avuseseră prioritate în politica externă a României sau de care, în noua conjunctură internațională, Bucureștiul trebuia să țină cont: Simion Stoilov la Paris, Mihai Ralea la Washington, Tudor Vianu la Belgrad, Iorgu Iordan la Moscova și Grigore C. Moisil la Ankara.

Alegerea lui Moisil a fost bine primită și de oficialii turci. În adresa prin care se informa cu privire la cerința părții române trimisă de Ministerul de Externe turc către Președinția turcă, Moisil era prezentat ca fiind „profesor la Universitatea București”, „... profesor de matematică, inteligent, elocvent. În privința convingerilor politice aparține aripii de stânga fiind cunoscut ca om al actualului regim”⁶. Diplomații turci erau mai bine informați decât restul populației. La scurt timp după sosirea la Ankara, acesta a fost căutat pentru a evalua monede, fiind confundat cu tatăl său, numismatul Constantin Moisil⁷.

Politicienii turci, chiar dacă au ales să rămână neutri în timpul conflagrației mondiale, nu mai aveau această opțiune în contextul creat după război, deoarece nu aveau suficiente resurse economice și militare pentru a se apăra în fața amenințării sovietice⁸. În fața revendicărilor Moscovei, salvatoare pentru Turcia a fost implicarea Statelor Unite în regiune⁹. Până la instalarea regimurilor comuniste în țările din Europa de Est, oficialii de la Ankara au încercat stabilirea unor relații de colaborare în acest spațiu. Astfel, având în vedere aceste calcule politice, dar și nostalgia relațiilor bune turco-române în perioada interbelică, au acceptat ridicarea reprezentanțelor diplomatice la rang de ambasadă.

În acest context favorabil, Moisil a sosit la Istanbul cu trenul, la 15 aprilie 1946, „pe o vreme splendidă”¹⁰, bucurându-se de atenția favorabilă a presei și oficialilor turci. În aceeași zi, acesta și-a intrat în atribuții întâlnindu-se cu funcționarii Consulatului României din Istanbul și organizând o recepție la care s-a văzut cu ziariștii turci. Într-o „poetică declarație”¹¹ pe care a făcut-o celor prezenți, acesta a arătat că prietenia dintre România și Turcia „se reazimă pe iubire și respect” și a răspuns la o întrebare a jurnaliștilor turci referitoare la situația turcilor din România arătând că: „Nu există nicio deosebire între situația Turcilor și a Românilor. Raporturile dintre ei sunt foarte naturale și amicale”¹². Toată presa importantă turcă a acordat atenție momentului, subliniind faptul că reprezentanțele

⁶ B.C.A., 030-0-010-000-000-131-940-30.

⁷ Viorica Moisil, *O familie ca oricare alta*, p. 293.

⁸ William Halle, *Türk Dış Politikası 1774-200*, Istanbul, Mozaik, 2003, p. 109-110.

⁹ Emanuel Ploeanu, *Politica Statelor Unite față de Turcia între anii 1943 și 1952. De la neimplicare la alianță*, Iași, Institutul European, 2009, p. 117.

¹⁰ Viorica Moisil, *O familie ca oricare alta*, p. 287.

¹¹ *Ibidem*, p. 288.

¹² Biblioteca Academiei Române [infra: B.A.R.], Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 b, „Vatan”, 16 aprilie 1946. Întrebarea nu era deloc inocentă. Statul turc se preocupa de situația turcilor din România urmărind cu atenție schimbările de la București. Vezi Metin Omer, *Turks in Romania at the end of World War II from the perspective of a Turkish consular report*, „Historical Yearbook”, vol. XVIII, 2021, p. 43-57.

celor două țări vor fi din nou ridicate la rangul de ambasade. Ziarul „Tanin”, condus de Hüseyin Cahit Yalçın, deputat al Partidului Republican al Poporului (Cumhuriyet Halk Partisi – C.H.P.) aflat la guvernare, în ediția din 16 aprilie 1946, îi făcea și un elogiu lui Moisiil prezentându-l ca „unul dintre savanții renumiți ai României în domeniul matematicii și logicii”¹³.

În aceeași seară, Grigore Moisiil, însoțit de soția sa, au pornit cu trenul spre Ankara pentru a-și lua postul în primire. Cu același entuziasm cu care sosise la Istanbul, ambasadorul român și-a intrat repede în atribuții și în capitala turcă. După câteva zile în care s-a instalat în locuința sa, în aceeași săptămână, a organizat și prima sa acțiune în calitate de șef al misiunii române de la Ankara, și anume o cină cu ocazia Învierii, împreună cu funcționarii ambasadei cu care a „stat de vorbă până pe la 4 dimineța”¹⁴. Chiar dacă, între timp, acesta a fost primit de Hasan Saka, ministrul turc de Externe¹⁵, prezentarea scrisorii de acreditare a avut loc abia la 29 aprilie 1946.

Până atunci, însă, Moisiil a încercat să se bucure de avantajele funcției de ambasador. Într-o carte poștală trimisă părinților săi, se arată încântat de orașul Ankara pe care l-a văzut cu ocazia *Çocuk Bayramı*, „Ziua Copilului”¹⁶ în Turcia: „E neînchipuit de frumos. Orașul e așezat pe deal, așa că de sus se vede toată valea, cu multe lumini, parcă ar fi pietre prețioase. Toată valea pare o imensă bijuterie”¹⁷. Iar pentru un plus de confort, a cumpărat și o mașină: „un Nash mare, beige [...], frumoasă, încăpătoare și merge domol”¹⁸. Totuși, Ankara l-a plictisit repede pe matematician. În perioada scursă de la sosirea sa în capitala turcă (16 aprilie) și până la prezentarea scrisorilor de acreditare, în 29 aprilie 1946, după un prim contact entuziast cu orașul, Moisiil a preferat să lucreze „mult matematică” și plănuia deja o plimbare la Istanbul¹⁹. De altfel, pe toată durata misiunii sale, Istanbulul a fost reședința sa preferată, unde a și închiriat „o casă frumoasă, cu un hall mare la parter și altul la etaj, cu multe dormitoare (aștept oricâtă familie, că loc berechet), la mare (pe malul asiatic), vedere pe Bosfor, splendidă (se vede Emergian²⁰, care e cam lângă Terapia²¹), ziua peisaj de colină înverzită, cu case-vilă de vară la mal, iar noaptea plină de luminițe”²². Casa din „Hissar caddesi 16,

¹³ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisiil, LXXI, imp. 2 b, „Tanin”, 16 aprilie 1946.

¹⁴ Viorica Moisiil, *O familie ca oricare alta*, p. 290.

¹⁵ *Ibidem*, p. 291.

¹⁶ Sărbătoare care marchează deschiderea lucrărilor Marii Adunări Naționale a Turciei la 23 aprilie 1920.

¹⁷ Viorica Moisiil, *O familie ca oricare alta*, p. 291.

¹⁸ *Ibidem*, p. 293.

¹⁹ *Ibidem*, p. 292.

²⁰ Este vorba despre *Emirgân*, unul dintre cele mai importante parcuri din partea europeană a Istanbulului.

²¹ Este vorba despre cartierul *Tarabya* din Istanbul, denumit mai întâi *Farmakeia*, apoi *Terapia* în perioada bizantină.

²² Viorica Moisiil, *O familie ca oricare alta*, p. 345.

Kanlica, Istanbul”²³ i-a plăcut atât de mult, încât o menționează de mai multe ori în corespondența cu familia sa. De altfel, mare parte din corespondența sa diplomatică a fost trimisă de acolo.

Prezentarea scrisorii de acreditare la 29 aprilie 1946 în fața președintelui İsmet İnönü a avut loc cu „ceremonialul obișnuit” la Palatul Çankaya, încă un semn al dorinței ambelor părți de a reînoda relațiile bune din perioada de dinainte de război²⁴. Momentul l-a impresionat pe matematicianul devenit ambasador și l-a încântat peste măsură. Într-o scrisoare trimisă părinților, a doua zi, descria momentul dându-i și o aură providențială: „Mi-am început meseria: ieri după amiază am prezentat scrisorile de acreditare. În frac și cu joben, am fost luat de niște automobile, împreună cu ceilalți membri ai misiunii, și am fost duși la Palat²⁵, de către doi înalți funcționari de la Ministerul de Externe de aici (Viorica ședea la fereastră și se uita). Nota bene: în momentul plecării, a plouat și imediat după aceea a ieșit un soare splendid, nu mai ploua deloc, ci era soare și lumină”²⁶. În aceeași seară a organizat o „recepție intimă” la care i-a invitat pe românii din Ankara, unde – spune Moisil – „am mâncat, am stat de vorbă, pe urmă am dansat. S-a terminat la 3 noaptea”²⁷.

Partea de socializare a vieții unui ambasador a fost cea care l-a încântat pe matematicianul român. Pentru primele săptămâni de la primirea postului, acesta își nota euforic programul: „Facem și primim vizite dimineața și după-amiaza. Eu mai lucrez și la cancelarie câteva ore pe zi, și acasă, ca să mă pun la curent cu treburile [...]. Am mai ieșit și seara de câteva ori pe la restaurante; ieri am fost și la curse”²⁸. În aceste condiții, și oamenii i se păreau amabili: „Oamenii sunt foarte simpatici și îndatoritori. De o lună de zile, de când am plecat, ne simțim excelent. Batem în lemn, de deochi”²⁹. Superstiția însă nu l-a ocolit.

Matematica: refugiul unui ambasador fără succes

Evoluțiile politice pe care Grigore C. Moisil nu le putea controla au constituit o piedică pentru viața de ambasador pe care și-o imaginase acesta. Poziționarea României și Turciei în alianțe postbelice diferite a fost impedimentul care a făcut imposibilă normalizarea relațiilor dintre ele. Turcia, confruntându-se cu revendicări teritoriale din partea Uniunii Sovietice, având încă din perioada interbelică o politică de respingere a ideologiei comuniste, nu a avut altă alternativă decât alianța cu statele occidentale, în mod special Statele Unite. Astfel, oficialii turci au

²³ *Ibidem*, p. 346.

²⁴ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 b, „Ulus”, 30 aprilie 1946.

²⁵ Este vorba despre *Palatul Çankaya*, reședința președinților Republicii Turcia în perioada 1923-2014.

²⁶ Viorica Moisil, *O familie ca oricare alta*, p. 294.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, p. 298.

²⁹ *Ibidem*.

urmărit cu precauție evoluțiile politice de la București, evitând să dea semne clare de prietenie atât timp cât România era condusă de un Guvern pro sovietic.

În perioada mandatului de ambasador al lui Grigore C. Moisil, Guvernul și Președintele Turciei nu au avut o atitudine oficială ostilă României. În schimb, nemulțumirile față de evoluțiile politice din România au fost exprimate fie prin intermediul presei guvernamentale, fie prin vocile unor politicieni din eșaloanele secunde ale puterii. O astfel de voce a fost, spre exemplu, fostul ministru al Turciei la București, Hamdullah Suphi Tanrıöver, devenit între timp parlamentar din partea C.H.P.³⁰. Într-un interviu acordat ziarului „Cumhuriyet”, în acea perioadă susținător al Partidului Democrat din Turcia, din 27 noiembrie 1946, Tanrıöver afirma că România este o țară sub ocupație străină rusă, care nu este trecătoare³¹. În apărarea Bucureștiului au sărit doar ziarele de stânga din Turcia. O astfel de voce a fost săptămânalul „Ses” care prin vocea editorialistului Tuğrul Tuna, în ediția din 4 decembrie 1946, critica afirmațiile lui Tanrıöver spunând că acesta este „prietenul sincer al măcelarului națiunii românești, al mareșalului Antonescu”, îl acuza că „își dă pe față gândirile sale negativiste asupra guvernelor populare create” în Balcani, și că „își leagă din nou speranțele de crearea unor stăpâniri reacționare, întunecate și invadatoare”³². Totuși, vocea partidelor turce de stânga a fost din ce în ce mai scăzută. Liderii C.H.P., care imediat după război încercau să gestioneze trecerea de la sistemul politic monopartid la pluripartitism, dar în același timp nu doreau să piardă puterea, confruntându-se cu ingerințe sovietice în politica internă pe care le vedeau posibile prin intermediul organizațiilor de stânga (presă, sindicate, asociații), au limitat pe cât posibil activitatea acestora, opinii care să apere România devenind foarte rare sau nemaexistând deloc³³.

În fața atitudinii presei turcești, s-a activat și presa românească, de fapt o interfață a Guvernului de la București. Ziarele apropiate de Guvern, precum „Scînteia” sau „Contemporanul”, au criticat măsurile luate la Ankara împotriva organizațiilor de stânga apropiate de partidul socialist, prezentând Guvernul turc ca fiind „reacționar” sau acuzându-l că își dorește „anexarea” Caucazului, Asiei Centrale și Azerbaidjanului³⁴.

Diplomații celor două țări au încercat să aplaneze conflictul. Într-un raport din 8 martie 1947, Gheorghe Elefterescu, șeful Diviziunii Afaceri din Ministerul Afacerilor Străine (M.A.S.) român, arăta că Șefkati Istiniyeli, ambasadorul Turciei la București, l-a vizitat pentru a se plânge de un articol negativ la adresa Turciei apărut în presa românească³⁵. La fel, ambasadorul român la Ankara, arăta într-o adresă din 20 mai 1947 că „a luat contact” cu Hasan Saka, căruia i s-a plâns de

³⁰ Tanrıöver a fost parlamentar din partea C.H.P. până în anul 1950, iar apoi, până în 1957, parlamentar din partea Partidului Democrat (Demokrat Parti).

³¹ A.M.A.E., fond Turcia/71, vol. 5 (1946-1948), f.f.

³² *Ibidem*.

³³ Pentru o prezentare a situației presei turce în această perioadă, vezi Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Istanbul, Remzi Kitabevi, 2003, p. 184-191.

³⁴ A.M.A.E., fond Turcia/71, vol. 3-4 (1945-1948), f.f.

³⁵ *Ibidem*.

articolele critice la adresa situației turcilor din România apărute în presa turcă³⁶. Ambele părți au arătat că nu pot controla presa și și-au exprimat speranța că relațiile bilaterale nu vor fi afectate. Totuși, apariția de articole defavorabile a devenit o normalitate ele continuând să fie publicate fără a mai exista încercări pe lângă reprezentanții politici de a le stopa.

În acest context, ambasadorul Moisil a avut câteva inițiative de a îmbunătăți imaginea României în cercurile turcești. Acesta a cerut Academiei Române cărți pe care să le distribuie în Turcia³⁷, M.A.S. român vederi cu „colțuri pitorești” din România și o colecție de fotografii cu scene din viața turcilor din România care să pună în relief „aspectul cel mai favorabil al tratamentului minorităților turce în țara noastră”³⁸. Totodată, într-o adresă din 7 decembrie 1946 trimisă lui Gheorghe Tătărescu, ministru român al Afacerilor Străine, ambasadorul român arăta că „posibilitățile de propagandă în Turcia” sunt „destul de limitate”, atitudinea generală a presei fiind defavorabilă guvernului român, în schimb, arăta Moisil „pentru poporul nostru turcii au simpatie, pentru membrii misiunii noastre arată întotdeauna delicatețe și prietenie”³⁹. Astfel că reprezentantul României la Ankara propunea organizarea de „manifestări cât mai impersonale, care totuși prin prezența și prin spusele celor care ar fi aici să poată constitui un mijloc de lentă și subterană propagandă”⁴⁰. Concret, Moisil propunea organizarea a două acțiuni: o expoziție de pictură, deoarece „astfel de expoziții sunt foarte rare aici și ar fi ușor remarcate”, și turnee de operetă, deoarece „astfel de spectacole sunt aici rare și ar avea succes”⁴¹. Dintre cele două, doar prima propunere s-a bucurat de sprijinul Guvernului român. Astfel, în perioada 15-25 februarie 1947, în sala de expoziții a Halkevleri⁴² (Centre Comunitare), pictorița Lena Constante a expus 22 de opere. Chiar dacă presa turcă a prezentat-o ca fiind „una din pictorițele bine cunoscute în România”⁴³, foarte probabil un rol în invitarea ei a avut-o și faptul că Lena Constante era sora soției lui Grigore Moisil, Viorica. De altfel, într-o scrisoare adresată familiei, cu privire la organizarea expoziției, acesta arăta că „eu mi-am jucat rolul, acum e rândul ei”, sugerând că el și-a făcut datoria de a o promova, restul depinzând de talentul cumnatei sale⁴⁴.

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ A.M.A.E., fond Turcia/71, vol. 6 (1945-1948), f.f.

³⁸ A.M.A.E., fond Turcia/71, vol. 3-4 (1945-1948), f.f.

³⁹ A.M.A.E., fond Turcia/71, vol. 6 (1945-1948), f.f.

⁴⁰ *Ibidem.*

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² Centre fondate în 1931 în toată Turcia având ca scop prezentarea reformelor kemaliste în rândul populației. Au fost închise în 1951, ulterior fiind redeschise sub o altă formă.

⁴³ A.M.A.E., fond Turcia/71, vol. 3-4 (1945-1948), f.f.

⁴⁴ Nu a fost singurul favor pe care Moisil l-a făcut familiei sale. De pildă, la nici două săptămâni de la sosirea în Turcia, acesta se interesa dacă „Zoica”, nimeni alta decât istoricul Zoe Petre, nepoata lui Grigore C. Moisil, a primit portocalele pe care i le-a trimis. În alte dați, familia Moisil a trimis medicamente din Turcia în România. Viorica Moisil, *O familie ca oricare alta*, p. 293, 301, 337, 363.

În ceea ce privește succesul expoziției, el este discutabil. În adresa sa către Gheorghe Tătărescu, ministrul român al M.A.S., din 27 februarie 1947, Moisil arată că expoziția a fost vizitată inclusiv de Hasan Saka, ministrul turc de Externe⁴⁵. Totuși, presa turcă arăta că cei mai importanți oficiali prezenți la deschidere au fost Subșeful Marelui Stat Major, General de Corp de Armată Muzaffer Tuğsavul și Directorul General al Presei, Nedim Veysel Ilkin⁴⁶.

Ambasadorul României a încercat să organizeze acțiuni similare și în domeniul pe care îl stăpânea cel mai bine, matematică. Astfel, în zilele de 21 și 23 ianuarie 1947 a susținut două conferințe despre „Mecanica plană a corpurilor elastice și a lichidelor vâscoase” la Universitatea Tehnică din Istanbul (İstanbul Teknik Üniversitesi), iar la 24 ianuarie a vorbit despre „Pluralismul logic și algebra abstractă” la Universitatea Istanbul (İstanbul Üniversitesi). În raportul său din 26 ianuarie 1947 adresat lui Gheorghe Tătărescu, ministrul român al M.A.S., Moisil arăta că scopul propriu-zis nu a fost prezentarea subiectelor menționate ci „de a face cunoscut unui cerc restrâns de intelectuali activitatea noastră științifică, mai ales de a contra-balansa efectul propagandei românești”, arătând că „din textul conferințelor trebuia să iasă în relief existența unei activități științifice organizate în țara românească, și trebuia subliniat că oamenii de știință, în țara românească, sunt apreciați”⁴⁷.

Tot în domeniul matematicii, de data aceasta la Universitatea București, la 10 martie 1947, ambasadorul Moisil a ținut o conferință cu titlul „Matematicieni turci contemporani” în cadrul căreia a prezentat Universitatea Istanbul, Universitatea Tehnică Istanbul și Universitatea Ankara, apoi a vorbit despre matematicieni turci contemporani, a prezentat cărțile și revistele de matematică turcești, în concluzie promițând că în cel mai scurt timp, în colaborare cu Ion Matei, atașatul de presă al ambasadei române de la Ankara, să pregătească o prezentare despre „Istoria matematicii turce”. La conferință au fost prezenți D. Pompeiu, președintele Societății Române de Științe Matematice și fost președinte al Camerei Deputaților, Miron Niculescu, subsecretar de stat în Ministerul Educației, Şefkati İstiniyeli, ambasadorul Turciei la București, Gheorghe Vrănceanu, decanul Facultății de Științe⁴⁸.

Domeniul diplomației culturale a fost cel în care a avut cel mai mare succes. Pe lângă activitățile legate de studiul matematicii din cele două țări, domeniu pe care îl stăpânea cel mai bine, Grigore Moisil a avut inițiative și în ceea ce privește studiul istoriei. Astfel, în vara anului 1947, acesta a prezentat la Institutul de Studii și Cercetări Balcanice din București volumul „Une source ottomane au sujet de la campagne de 1538” (O sursă otomană despre campania din 1538) al lui George Zerva, consulul general al României la Ankara, și Nicoară Beldiceanu, secretarul

⁴⁵ A.M.A.E., fond Turcia/71, vol. 3-4 (1945-1948), f.f.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 b, „Le Journal d'Orient”, 25 martie 1947.

ambasadei României la Ankara, și o comunicare despre Institutul de Arheologie din Istanbul, pregătită de Ion Matei, atașatul de presă al ambasadei României la Ankara⁴⁹.

În ceea ce privește însă atribuțiile unui ambasador care nu cuprindeau acțiuni de socializare, Grigore Moisil nu a fost la fel de interesat. Cu foarte puține excepții, acesta nu a redactat rapoarte privind evoluțiile politice din Turcia sau orientarea acesteia în politica externă. Ambasadorul Moisil s-a mulțumit să trimită rapoartele de presă pregătite de atașatii de presă sau rapoartele economice ale atașatului economic. Ba chiar, într-o adresă din 6 ianuarie 1947, trimisă lui Gheorghe Tătărescu, ministrul român al Afacerilor Străine, acesta arăta că „pentru a da posibilitatea tinerilor de a se manifesta, de a se exercita în privirea sintetică a fenomenelor politice și a se obicinui cu răspunderea ideilor, am însărcinat pe dl. Secretar de Legație Constantin Dimitriu, cu strângerea materialului și redactarea în întregime” a raportului privind evenimentele politice pe luna decembrie 1946⁵⁰. Alături, acesta prefera să anunțe că va raporta oral în ceea ce privește anumite chestiuni.

În schimb, ies în evidență deplasările sale prin Turcia și în afară ei în timpul mandatului său de ambasador. Astfel, acesta a participat, la *Congresul Internațional al Matematicienilor* care s-a desfășurat la Paris în septembrie-octombrie 1946⁵¹, a fost de mai multe ori în Bulgaria pentru a se întâlni cu matematicieni bulgari⁵², la Izmir unde în mai 1947 a fost pentru șase zile să viziteze orașul și vestigiile istorice din jur⁵³, și de mai multe ori la Istanbul. De altfel, Istanbul a fost reședința sa preferată în timpul mandatului de ambasador: „am chibzuit pe de larg și am comparat și am constatat că tot acolo e mai plăcut”⁵⁴. Această opțiune a lui Moisil era, cumva, explicată într-o scrisoare din 15 august 1948 trimisă părinților de la Istanbul. Acesta, după ce arăta că este foarte ocupat cu pregătirea recepției de 23 august, menționa, totuși, că „mergem aproape în fiecare zi la plajă. Eu stau la umbră, în costum de baie, și fac matematică”⁵⁵.

Chiar dacă pare că ambasadorul Moisil a fost un foarte bun turist, ar mai putea fi valabilă o ipoteză. Într-un interviu pe care l-a acordat în anul 1970, mult după încheierea mandatului său de ambasador, referindu-se la motivele pentru care a fost trimis ca reprezentant al României în Turcia, printre altele, acesta afirma: „... codurile diplomatice, codurile de cifrare, nu ? aparținuseră unor ambasadori care erau contra. Și deci nu se știe cât erau de cunoscute de toată

⁴⁹ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 b, „Le Journal d'Orient, 08 iulie 1947”.

⁵⁰ A.M.A.E., fond Turcia/71, vol. 2-3 (1947-1948), f.f.

⁵¹ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 b, „Le Journal d'Orient”, 17 septembrie 1946, Viorica Moisil, *O familie ca oricare alta*, p. 314-318.

⁵² *Ibidem*, *passim*.

⁵³ *Ibidem*, p. 341.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 367.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 368.

lumea, probabil că erau complet cunoscute”⁵⁶. Astfel, este posibil ca, de fapt, deplasările sale să fie de fapt o încercare de a transmite pe cale sigură ceea ce dorea, mai ales că Bulgaria era mai aproape de România, iar la Istanbul sosea des vaporul *Transilvania* și exista și o cursă regulată de tren.

Final de mandat cu scandaluri

În ciuda eforturilor sale, Grigore C. Moisil nu a reușit să atragă simpatia societății turce și să îmbunătățească relațiile dintre cele două țări. Două au fost principalele teme care au atras atenția opiniei publice turce și pe care ambasadorul român nu avea cum să le gestioneze favorabil: refugierea în Turcia a unor grupuri de români nemulțumiți de instalarea regimului comunist și alegerea unor diplomați români din Turcia de a nu răspunde ordinului de rechemare în țară.

Cele mai răsunătoare cazuri de refugiați români în Turcia au fost cele ale grupurilor de ofițeri. Un astfel de caz care a făcut multă vâlvă a fost cel al ofițerilor români care au deturnat un avion și au aterizat în zona Çanakkale în noaptea de 25-26 iulie 1947. Presa turcă a profitat de eveniment și a prezentat pe larg cazul acestora, arătând că motivul fugii din România a fost dorința de a scăpa de „iadul comunist”⁵⁷. Cazul a fost complicat, deoarece în timpul deturnării avionului a avut loc un incident în urma căruia mecanicul avionului a fost ucis. Supraviețuitorii au fost arestați de autoritățile turce, partea română a cerut extrădarea lor, astfel că Moisil a fost nevoit să urmărească desfășurarea procesului care avea loc la Istanbul. În cele din urmă, justiția turcă a decis eliberarea a doi dintre acuzați, celui de-al treilea dându-i o pedeapsă simbolică (a fost încarcerat pentru o perioadă scurtă de timp), motivându-se că au circumstanțe atenuante, deoarece au fost nevoiți să fugă din țara lor⁵⁸. Au fost mai multe astfel de cazuri ele fiind relatate pe larg în presa turcă. Sosirea refugiaților români în Turcia era o ocazie pentru a critica regimul de la București și mișcările de stânga în general. Autoritățile turce încurajau această atitudine pentru a descuraja mișcările comuniste din propria țară.

Au fost cazuri în care, în intervențiile lor, refugiații români au formulat acuze și la adresa lui Moisil. Spre exemplu, ziarul „Son Saat”, în numărul din 25 decembrie 1947, arăta că, în lagărul de la Sirkeci, cu ocazia Crăciunului, refugiații români au vorbit despre persecuțiile din România comunistă. Dintre cei 17 refugiați, Matei Ghica Cantacuzino, în discursul său ținut în franceză, „a acuzat Armata Roșie că a adus un Guvern ilegal din cauza căruia în România este foamete și sărăcie” și, referindu-se la ambasadorul României la Ankara, a spus că acesta „este spion comunist” și că, „într-un an, profitând de avantajele pe care le

⁵⁶ Material documentar în vederea filmului realizat de Jean Petrovici la Studioul Sahaia, film care nu a fost niciodată prezentat publicului, în vol. Grigore C. Moisil, un profesor NU ca oricare altul. Articole, interviuri și cugetări selectate de Viorica Moisil, București, Edit. Tehnică, 1998, p. 31.

⁵⁷ A.M.A.E., fond Turcia/71, vol. 200 (1945-1948), f.f.

⁵⁸ *Ibidem*.

are ca diplomat a făcut trafic de caviar și arme cu 3 automobile”⁵⁹. Aceste acuzații nu au fost probate. Ele erau, mai degrabă, parte a unei strategii prin care s-a încercat determinarea lui Moisil să susțină acțiunile diplomaților români care se opuneau schimbărilor de la București.

Odată cu venirea la conducerea M.A.S. român la sfârșitul anului 1947, Ana Pauker a început un proces de înlocuire a tuturor diplomaților cu persoane fidele regimului. Această politică a dat naștere unor situații delicate, mulți diplomați refuzând să revină în țară, preferând să se alăture opoziției din străinătate. La fel s-a întâmplat și în Turcia, unde în această conjunctură s-au iscat mai multe scandaluri care au făcut deliciul presei și l-au pus pe ambasadorul Moisil într-o situație incomodă. Începând cu acest moment, până la terminarea mandatului său de ambasador, Moisil s-a confruntat cu o serie de scandaluri și zvonuri în care erau anunțate rechemarea, condamnarea sau chiar moartea sa.

Primele știri cu privire la o terminare bruscă a mandatului său au apărut la puțin timp după schimbarea ministrului Afacerilor Străine al României. Astfel, la 26 octombrie 1947, ziarul turcesc „Bayram Gazetesi” nota că „Ambasadorul României la Ankara, profesorul Moisil, renunță la politică și se întoarce la știință”⁶⁰. În articol se arată că Moisil avea întrevederi în capitala României cu premierul Petru Groza și ministrul Justiției Lucrețiu Pătrășcanu în legătură cu situația ofițerilor români care dezertaseră și erau judecați la Istanbul, sugerându-se că nereușita în condamnarea lor era cauza rechemării ambasadorului.

Zvonurile cu privire la chemarea sa în țară nu s-au adevărat. Cu toate acestea, situația ambasadorului Moisil nu s-a îmbunătățit. Activitatea sa diplomatică a devenit din ce în ce mai dificilă după ce mai mulți diplomați români din Turcia au refuzat să asculte de ordinul de întoarcere în țară. După abdicarea regelui Mihai I, majoritatea diplomaților români din Turcia și-au anunțat demisia și refuzul de a se întoarce în România. Decizia acestora a fost anunțată într-o atmosferă solemnă, în cadrul unei conferințe de presă la 1 ianuarie 1948. Ziarul „Vatan” de la acea dată menționa că cei care își anunțaseră susținerea față de rege erau consulul general Petre Ionescu, vice consulul Vasile Bibescu, atașatul de presă Aurel Decei, șef serviciu al Consulatului Elena Dimitrescu, și funcționar al Consulatului Emil Dorobanțu. Într-o telegramă pe care au citit-o în fața presei turcești, aceștia menționau că regele a părăsit „tronul României în mod temporar” și că refuză să se afle „în serviciul unui guvern care a uzurpat libertatea poporului român”. În articolul din „Vatan” se mai făcea observația că „în timp ce se citea telegrama s-a observat că paznicii din Consulat au plâns”⁶¹.

Demisia unei părți a corpului diplomatic român și schimbarea regimului politic la București a pus o nouă problemă pentru ambasadorul Moisil. De data aceasta, diplomații demisionari și opinia publică din Turcia au început să conteste legitimitatea acestuia ca reprezentant al României la Ankara. Cei care promovau

⁵⁹ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 b, „Son Saat”, 25 decembrie 1947.

⁶⁰ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 a, „Bayram Gazetesi”, 26 octombrie 1947.

⁶¹ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 a, „Vatan”, 1 ianuarie 1948.

această opinie arătau că Moisil fusese acceptat ca ambasador în Turcia al Guvernului regal și că trebuie să obțină acreditare ca ambasador al Republicii Populare⁶². Această problemă nu a fost pusă niciodată la nivel oficial, neexistând solicitări ale politicianilor și diplomaților turci ca Moisil să se reacrediteze. În schimb, situația a dat naștere unor probleme la nivelul oficiilor diplomatice românești. La scurt timp după demisia diplomaților români de la Consulatul din Istanbul, Ion Magheru, consilier la ambasada României de la Ankara, a fost trimis de ambasadorul Moisil să preia clădirea Consulatului. Momentul a fost unul delicat. Motivând problemele cu acreditarea lui Moisil, diplomații români de la Consulatul din Istanbul au refuzat să îi permită lui Magheru intrarea în clădire. Acesta a încercat să minimizeze importanța demisiilor, afirmând că ele „au fost din motive personale” „și că nu există nici o problemă între el și consul”, dar nu a oferit nicio explicație de ce a fost nevoit să se cazeze la hotelul Tokatliyan⁶³ aflat în apropierea Consulatului⁶⁴.

Problema predării clădirii s-a rezolvat în cele din urmă, diplomații demisionari alegând să o părăsească. În schimb, aceștia au continuat să se plângă de atitudinea noilor oficiali de la București și a ambasadorului Moisil pe care îl considerau un susținător al regimului comunist. O altă temă pe care aceștia au abordat-o a fost cea a plății salariilor. În mai multe luări de poziții în presa din Turcia, diplomații demisionari au afirmat că nu le-au fost plătite salariile timp de șapte luni. Ion Magheru a încercat să găsească o explicație pentru această situație, spunând că „e posibil ca în cazul celor care au fost chemați de câteva ori în țară să se fi recurs la unele sancțiuni”⁶⁵.

În privința neplății salariilor, ambasadorul Moisil nu a fost acuzat în mod direct. În schimb, un atac direct la adresa acestuia au fost o serie de acuzații ale renumitului turcolog Aurel Decei, unul dintre diplomații demisionari. Decei l-a acuzat pe Moisil că refuză să îi restituie o ladă de cărți. Aceasta cuprindea cărți pe care le comandase din Franța, fotografii de documente „foarte prețioase” precum culegerea legilor sultanului Suleyman și *Tevârîh-i Âl-i Osman*. Decei îl acuza pe Moisil că va recurge la tribunal și spunea despre ambasadorul român că „deși este profesor de matematică rațională”, acesta „rămâne străin de principiile acestei filosofii și dimpotrivă se adaptează logicii comuniste, care neagă proprietatea particulară, deoarece el privează de acest drept sacru, refuzând înapoierea cărților, atunci când deja are de primit leafa pe șapte luni în urmă”⁶⁶.

Toate aceste luări de poziție pot fi interpretate în două feluri. În primul rând, ele aveau menirea de a crea dificultăți diplomaților care susțineau noul regim de la

⁶² B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 a, „Tasvir”, 7 ianuarie 1948.

⁶³ În condiții normale, atunci când soseau de la Ankara la Istanbul, diplomații români se cazau la Consulat. Grigore C. Moisil menționează chiar într-o scrisoare din 10 iulie 1946 adresată părinților că la Consulat „e mai bine ca la hotel și e mai ieftin.” Vezi Viorica Moisil, *O familie ca oricare alta*, p. 310.

⁶⁴ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 a, „Akşam”, 9 ianuarie 1948, „Kudret”, 8 ianuarie 1948.

⁶⁵ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 a, „Akşam” 9 ianuarie 1948.

⁶⁶ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 b, „Vatan”, 21 mai 1948.

București. Acuzându-i de nedreptăți se încerca crearea unei imagini negative a acestora, sugerându-se că noua putere de la București nu este caracteristică firii românești. Astfel se încerca, de fapt, împiedicarea stabilirii de legături ale diplomaților români cu mediile universitare, politice, diplomatice din Turcia.

În al doilea rând, ele pot fi văzute și ca o strategie prin care să se încerce determinarea lui Grigore Moisil să se alăture grupului de diplomați demisionari. În acest sens, au apărut mai multe știri în care se menționa o iminentă destituire a lui Moisil sau posibilitatea ca acesta să nu se mai întoarcă în România. În presa turcă au apărut speculații cu privire la deteriorarea poziției sale politice la București încă de la sfârșitul anului 1947. Atunci au apărut informații potrivit cărora Moisil urma să fie rechemat de la post, deoarece noul ministru al Afacerilor Străine, Ana Pauker, era nemulțumită că ambasadorul român organizase o expoziție de pictură a rudei sale, Lena Constante⁶⁷. Apoi, la sfârșitul anului 1948 au apărut știri potrivit cărora acesta decisese să nu se mai întoarcă în România și să se stabilească la Paris sau în Elveția, unde „își aranjase un post la o catedră de matematică” sau să ceară să fie primit ca refugiat în Turcia, întâlnindu-se în acest sens chiar cu prefectul Istanbulului, Lutfi Kırdar⁶⁸. În ceea ce privește refugiul în Turcia, într-o știre din 28 septembrie 1948, s-a precizat chiar că la 27 septembrie, „ora 10:30”, Moisil ar fi trimis o telegramă Guvernului turc prin care solicita statutul de refugiat. În aceeași știre se arăta că din această cauză Moisil fusese otrăvit cu ciuperci. În cele din urmă otrăvirea nu a fost confirmată, anunțul morții fiind pus pe seama nervozității în fața insistențelor cu care ziariștii turci încercau să afle dacă ambasadorul român se va mai întoarce la București⁶⁹. În ceea ce privește motivele lui Moisil, au existat mai multe speculații. În primul rând, presa turcă a pus această decizie pe seama arestării lui Lucrețiu Pătrășcanu considerat „protectorul” lui Moisil⁷⁰. Aceste presupuneri se bazau pe faptul că Lena Constante, sora soției lui Grigore Moisil, fusese arestată în lotul Pătrășcanu. Presa turcă nota că în urma valului de arestări „nu a mai rămas niciun comunist cu influență care să îl susțină” pe Moisil⁷¹. Un alt motiv invocat era legătura bună pe care o avea Moisil cu ambasada Iugoslaviei. În această privință, presa turcă menționa că ambasadorul român provocase nemulțumirea sovieticilor. Acest argument al presei turcești se baza pe deteriorarea relațiilor dintre Uniunea Sovietică și Iugoslavia. În fine, în presa turcă se mai arăta că Moisil nu se va mai întoarce la București din cauza epurărilor din mediul universitar și diplomatic românesc⁷². Este greu de stabilit în ce măsură Grigore Moisil chiar a avut intenția să nu se mai întoarcă la București. Toate motivele invocate în presa turcă erau valide. În memoriile sale, Moisil nu face nicio referire la aceste probleme. În presa turcă au apărut și informații potrivit cărora soția lui Grigore

⁶⁷ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 a, „Vatan”, 7 decembrie 1947.

⁶⁸ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 b, „Istanbul”, 24 septembrie 1948.

⁶⁹ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 b, „Vatan”, 28 septembrie 1948.

⁷⁰ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 b, „Türk Argüs”, 22 septembrie 1948.

⁷¹ <https://www.hotnews.ro/stiri-opinii-20347637-fotografie-istorica-lena-constante-elena-patrascanu-an-a-pauker-background-lucretiu-patrascanu.htm> (accesat la 20 februarie 2023).

⁷² B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 b, „Istanbul”, 24 septembrie 1948.

Moisil, Viorica, s-ar fi întors în țară în această perioadă pentru a interveni pe lângă Ana Pauker⁷³. Deși în ziarele turcești s-a menționat că încercarea doamnei Moisil nu a avut succes⁷⁴, este posibil ca, de fapt, aceasta să fi obținut promisiunea că Grigore Moisil nu va fi vizat de epură. Totuși, în lipsa unor informații suplimentare, la fel de valabilă este și ipoteza potrivit căreia Moisil nu a avut deloc intenția să se refugieze în afara României și că a preferat să se întoarcă pe postul de la catedră.

Toate aceste scandaluri l-au afectat pe ambasadorul Moisil. După demisia diplomaților care se opuneau instalării regimului comunist, la ambasada de la Ankara mai rămăseseră doar trei persoane: ambasadorul Moisil, consilierul Ion Magheru și funcționara Veronica Vasiliu. În aceste condiții, în activitățile ambasadei s-a implicat și Viorica Moisil: „Viorica – drăguță, harnică și săritoare și-a oferit serviciile și de două ori pe săptămână vine regulat la birou, bate la mașină, face lucrările și e mulțumită că se face utilă”⁷⁵. Acestuia au început să îi lipsească și recepțiile, partea din activitățile unui ambasador, care îl încântase cel mai mult la începutul mandatului: „anul ăsta suntem foarte casnici: stăm mult timp în casă. Căci invitațiile se fac exclusiv în sînul unuia din grupuri: deci relațiile noastre sunt exclusiv cu țările vecine nouă”⁷⁶.

Dacă zvonurile cu privire la refugierea în Turcia, Franța sau Elveția nu s-au adevărit, în schimb, momentul întoarcerii sale de la post nu a întârziat foarte mult. Finalul de mandat ca ambasador nu a fost la fel de glorios pentru Grigore Moisil ca sosirea în Turcia. În primul rând, soția acestuia a părăsit Turcia cu o lună mai devreme, la patru noiembrie 1948, „cu expresul de la ora 19 din gara Sirkeci” refuzând să mai aștepte vaporul Transilvania, deoarece, după cum nota presa guvernamentală turcă, semnase un angajament „să se întoarcă în cel mai scurt timp”. Din atenția ziariștilor turci nu scăpase nici faptul că doamna Moisil „transporta 52 cutii și valize printre ele aflându-se și cadouri pentru Ana Pauker”⁷⁷. Plecarea doamnei Moisil nu a fost lipsită de incidente, servitorul care o însoțea refuzând să părăsească teritoriul Turciei și să se întoarcă în România din cauza regimului instalat la București⁷⁸.

Grigore Moisil a părăsit Turcia la șase octombrie 1948. Acesta nu a făcut nicio declarație presei referitoare la plecarea sa, iar în rapoartele diplomatice pe care le-a redactat nu apare nicio referire la o vizită de adio la instituțiile turcești. Totuși, momentul în care Moisil a părăsit Turcia a fost pe larg prezentat în presa din Turcia. Acest lucru s-a datorat unui eveniment neașteptat: decizia unui diplomat român de a se refugia în Turcia. Astfel, Nicoară Beldiceanu și-a anunțat colegii că nu se mai întoarce în România chiar în momentul în care se pregăteau să se imbarce pe vasul „Transilvania”. Incidentul a avut loc seara, în fața salonului de

⁷³ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 b, „Türk Argüs”, 22 septembrie 1948.

⁷⁴ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 b, „Vatan”, 18 septembrie 1948.

⁷⁵ Viorica Moisil, *O familie ca oricare alta*, p. 357.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 356.

⁷⁷ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 b, „La République”, 5 noiembrie 1948.

⁷⁸ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 b, „La République”, 2 noiembrie 1948.

călători Galata, „aproape de orele 20:30 [...] într-o atmosferă grea, de ploaie și în obscuritate”, în prezența funcționarilor „ambasadei URSS și ai reprezentanțelor diplomatice ale țărilor satelit, reprezentanții Cominform-ului”⁷⁹. Dialogul pe care l-a avut Beldiceanu cu ambasadorul Moisil și ceilalți funcționari români a fost redat pe larg în ziarul „Vatan”: „... Beldiceanu, secretarul particular al ambasadorului, declară consilierului ambasadei care se apropiase de el pentru a-i remite o scrisoare, că el nu se va întoarce în România. Consilierul era stupefiat.

– Ceea ce faci este o trădare, putu el să strige în sfârșit. Foarte calm și cu mult sânge rece Beldiceanu răspunde:

– Voi și semenii voștri sunteți trădători ai patriei. Ați făcut din patria mea iubită un infern. Am ales libertatea pentru a-mi salva patria de puținii oameni ca voi și ca semenii voștri.

Ambasadorul Moisil care a auzit discuția s-a apropiat de ei și după ce a văzut despre ce este vorba, i-a vorbit lui Beldiceanu pe un ton sfătuitor apoi pe un ton amenințător:

Revino-ți în fire copilul meu. Este imposibil de a te fi lăsat influențat într-o așa măsură. Te-ai lăsat sub influența agenților capitaliștilor de-aici Deșteaptă-te!

Beldiceanu răspunde:

– Gândindu-mă numai la țara mea am luat această decizie. Și nimeni nu mă va putea face să revin asupra acestei decizii.

Ambasadorul se supără și strigă:

– Ești un trădător și un laș ! Cum am putut noi să ținem în sânul nostru un șarpe veninos ca tine ?

Toți membri consulatului și ambasadei înconjurau pe Beldiceanu. Mai erau și alți funcționari ai țărilor satelite.

Și celor care erau prezenți Beldiceanu le strigă:

– Nu mă veți lua cu forța, nu-i așa?

Și în acest timp comandantul „Transilvaniei”, care nu știuse ce se petrecu, trăgea fără încetare sirena vasului.

Rând pe rând, ambasadorul, consilierul, Zambeti, Matei și ceilalți funcționari ai ambasadei și chiar funcționarii țărilor satelite, apropiindu-se de Beldiceanu, nu cruță avertismentele, sfaturile și amenințările. Dar nimeni nu reușește de a-l face să-și schimbe părerea, și, ca și ceilalți prieteni ai libertății fără să dea atenție injuriilor și amenințărilor roșiilor, el se îndepărtează cu pași mari pentru a ieși din Salon și a lua drumul libertății ...”⁸⁰.

O parte a presei turcești a încercat să minimalizeze incidentul, prezentându-l un pic diferit. Spre exemplu, în ziarul „Yeni Sabah”, unul dintre cele mai bine vândute ziare din perioada respectivă, din nouă octombrie 1948 se arăta că incidentul Moisil-Beldiceanu că este în întregime inventat, ba chiar arăta că Beldiceanu s-a și urcat pe vas timp de 20 de minute și a vorbit foarte calm, ba chiar

⁷⁹ B.A.R., Arhiva Grigore C. Moisil, LXXI, imp. 2 c, „Vatan”, 9 octombrie 1948.

⁸⁰ *Ibidem*.

le-a strâns mâna tuturor. Este greu de crezut că despărțirea lui Beldiceanu a fost una calmă mai ales că, diplomații care refuzau să accepte instalarea regimurilor comuniste își exprimau temerea pentru propria viață.

Concluzii

Grigore C. Moisil și-a început mandatul de ambasador într-o zi în care „era soare și lumină” și l-a terminat „într-o atmosferă grea, de ploaie și în obscuritate”. Meseria de ambasador nu fusese un obiectiv al carierei sale. Până la numirea în postul de la Ankara Grigore C. Moisil nu a fost interesat de o carieră în diplomatie. Chiar dacă era o personalitate recunoscută la nivel internațional, lipsa de experiență în diplomatie, dar mai ales conjunctura politică nefavorabilă, au fost principalele cauze ale insuccesului misiunii sale. Atunci când a sosit la post, atât România cât și Turcia își doreau reluarea relațiilor bune pe care le avuseseră înainte de război. Opțiunile politice diferite ale celor două țări au făcut însă imposibilă această apropiere. Activitatea diplomatică a lui Moisil reflectă cumva stadiul relațiilor bilaterale dintre Ankara și București.

În primele luni de la sosirea sa în Turcia, matematicianul român s-a arătat încântat de activitățile pe care le presupunea funcția sa: participarea la recepții și dineuri. La scurt timp însă a devenit clar că relațiile dintre cele două țări nu mai aveau cum să fie la fel ca în perioada interbelică. Această realitate a avut consecințe și asupra poziției sale în Turcia. Moisil nu a mai avut acces la cercurile înalte din Turcia și a fost o țintă a presei turce. Mai mult, după abdicarea regelui Mihai I a trebuit să facă față și unor scandaluri care l-au pus într-o poziție delicată.

O constantă în toată perioada mandatului său de ambasador a fost preocuparea față de matematică. Acesta a continuat să lucreze matematică chiar și în perioadele în care relațiile româno-turce deveniseră destul de tensionate. Din această perspectivă, mandatul de ambasador pare mai degrabă un an sabatic în care a lucrat matematică. De altfel, ies în evidență plimbările dese pe care acesta le-a făcut în perioada în care s-a aflat la post. În Turcia a vizitat cele mai importante orașe, dar a fost și în Siria, Bulgaria, Franța. Ba chiar o mare parte a timpului a petrecut-o la Istanbul, unde a și închiriat o casă. Chiar dacă o explicație pentru deplasările sale dese, mai ales în Istanbul și în afara Turciei ar putea fi posibilitatea sigură de a transmite rapoarte diplomatice, ele, totuși, lipsesc. În fondul „Turcia/71” postbelic păstrat la Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe există foarte puține rapoarte redactate de Moisil. Cele mai multe documente pe care acesta le-a transmis la București erau redactate de atașați de la ambasadă și conțineau monitorizări ale presei.

Foarte probabil nici un diplomat de carieră nu ar fi avut mai mult succes. Schimbările politice de la București și opțiunile de politică externă diferite ale celor două capitale nu aveau cum să permită un mandat de ambasador de succes. Grigore C. Moisil a fost un ambasador de tranziție, după mandatul său, România comunistă trimițând în Turcia diplomați de carieră sau oameni din interiorul partidului.